

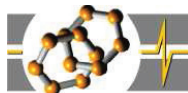
Alkil-foszfónát monoréteg kialakulása és korrózióvédő hatása

című doktori értekezés tézisei

Paszternák András

Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Természettudományi Kar,
Kémia Doktori Iskola

MTA Kémiai Kutatóközpont,
Nanokémiai és Katalízis Intézet
Felületmódosítás és Nanoszerkezetek
Osztály

2010

Alkil-foszfónát monoréteg kialakulása és korrózióvédő hatása

című doktori értekezés tézisei

Paszternák András

Témavezető: **Dr. Kálmán Erika**

Konzulens: *Dr. Felhősi Ilona, Dr. Nyikos Lajos*

Eötvös Loránd Tudományegyetem, TTK, Kémia Doktori Iskola
Doktori iskola vezetője: *Dr. Inzelt György*

Analitikai, kolloid- és környezetkémiai, elektrokémiai doktori program
Doktori program vezetője: *Dr. Záray Gyula*

MTA Kémiai Kutatóközpont, Nanokémiai és Katalízis Intézet
Felületmódosítás és Nanoszerkezetek Osztály
2010

*Dr. Kálmán Erika professzor asszony
témavezetőm emlékére*

I. Bevezetés és célkitűzés

A The World Corrosion Organization (Korróziós Világszervezet) 2009 májusában napvilágot látott tanulmánya szerint [Schmitt, 2009] földünkön a korrózióval kapcsolatos közvetlen költségek éves szinten elérik az 1,8 billió dollárt. E számadat tükrében valamennyi új módszer, eljárás, mely segít a korróziós folyamatok kialakulásának és végbemenetelének gátlásában, hasznos lehet az emberiség számára. A korrózió negatív hatásai ellen folyó évezredek küzdelemhez napjainkban a nanotudományok segítségével kifejlesztett bevonatok, festékek, védőrétegek járulnak hozzá.

Az 1-foszfono- és az α,ω -difoszfono-alkánok korrózióvédő hatásának kutatása a 90-es évek végén kezdődött az MTA Kémiai Kutatóközpontjában. A szerves molekulákból álló, rendezett és tömör szerkezetű vékony rétegek kiválthatják a fémek élettartamának növelésére eddig alkalmazott, sokszor toxikus inhibitorokat, konverziós-, fémes- és festékbevonatokat. Használatuk anyag- és energia-megtakarításhoz vezet. Az alkil-foszfonátok környezetbarát bevonatrendszerek részét képezhetik, megfelelően a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium által 2005-ben megfogalmazott útmutatónak, mely részletesen foglalkozik a rákkeltő króm(VI) vegyületek helyettesítésével és minimalizálásával [KVM, 2005]. A hazai törekvések összhangban vannak az európai irányelvekkel, melyek korlátozzák a termékekben maradó króm(VI) vegyületek mennyiségét káros környezeti, egészségügyi vonatkozásaik miatt az autó-, a villamos- és az elektronikai iparban.

Az intézetünkben folyó kutatás kezdeti szakaszában az elsődleges cél a korrózióvédelem szempontjából legmegfelelőbb vegyület kiválasztása volt [Felhősi, 2002]. Az előzetes mérések azt mutatták, hogy az 1-foszfono-hexán (HePA), 1-foszfono-heptán (HpPA), 1-foszfono-oktán (OcPA), 1-foszfono-dekán (DPA) vegyületeknél, a szénatomszám függvényében a korrózióvédő hatást maximum görbe írta le. A felsoroltak közül az OcPA molekulák önszerveződő tulajdonságait felhasználva kialakított védőréteg tűnt a leghatásosabbnak.

Doktori munkám az OcPA rétegek beható tanulmányozására összpontosult. Célom előzetesen passzívált polikristályos vasfelületen a foszfonátréteg kialakulásának, szerkezetének és korrózióvédő hatásának vizsgálata volt. A következő kérdésekre kerestem a választ:

- Hogyan alakul ki a foszfonátréteg a hordozó felületén?
- Mennyire ellenálló az OcPA réteg a korrózióval szemben?
- Milyen a kialakított védőréteg szerkezete?

[Schmitt, 2009] G. Schmitt (szerk.): Global Needs for Knowledge Dissemination, Research and Development in Materials Deterioration and Corrosion Control, The World Corrosion Organization, 2009

[KVM, 2005] Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium: 6/1. KvVM útmutató az elérhető legjobb technika meghatározásához a fémek és műanyagok felületkezelése terén, Budapest, 2005

[Felhősi, 2002] I. Felhősi, J. Telegdi, G. Pálincás, E. Kálmán: *Electrochim. Acta* 47 (2002) 2335

II. Az alkil-foszfónát réteg kialakítása és a vizsgálatánál alkalmazott módszerek

Vizsgálataim során a foszfónátréteget az előzetesen borát pufferben passzívált polikristályos vas illetve a modellfelületként használt csillám felületén alakítottam ki a hordozót különböző ideig a kezelőoldatba merítve.

Az alkil-foszfónát monoréteg kialakulásának, szerkezetének illetve korrózióvédő hatásának tanulmányozására elektrokémiai, felületvizsgálati és felületanalitikai módszereket alkalmaztam:

Felületi feszültség mérésével határoztam meg, hogy a vizes foszfónát oldatok mely koncentrációtartományban tartalmaznak különálló, micellákat nem alkotó molekulákat.

Atomi erőmikroszkóppal (AFM) követtem a foszfónátos kezelés okozta morfológiai változásokat az előzetesen passzívált vasfelületen, és a foszfónátrétegek kialakulását vizes és etanolos oldatban, a modellfelületként alkalmazott atomi léptékben sík csillámon. A foszfónátréteg kialakulását és védőhatását *elektrokémiai impedanciaspektroszkópiával (EIS)* mérésekkel jellemeztem.

A kialakult védőréteg szerkezetét *^{57}Fe konverziós elektron Mössbauer-spektroszkópia (CEMS)* és *röntgenfotoelektron spektroszkópia (XPS)* segítségével térképeztem fel.

Kiegészítő mérésként *röntgendiffrakciós (XRD)*, *energiadiszperzív röntgenspektroszkóppal (EDS)* felszerelt *pasztázó elektronmikroszkópiával (SEM)* és *spektrális ellipszometria* vizsgálatokra is sor került.

III. Az értekezés tézisei

A kutatómunka során elvégzett elektrokémiai, felületvizsgálati és felületanalitikai mérések alapján a következő új tudományos eredményeket fogalmaztam meg:

1. Fe(II)- és Fe(III)-foszfónát alkotta réteg kialakulását mutattam ki az 1-foszfono-oktán oldatban kezelt, előzetesen passzívált polikristályos vasminta felületén. A foszfónát molekulák deprotonált fejcsoporton keresztül kötődnek a hordozóhoz [K1, K2].

2. Igazoltam, hogy a foszfónátos kezelést megelőzően a polikristályos vasminta felületén borát pufferben növesztett passzív oxidréteg - a -200 mV-tól +800 mV-ig (vs. SCE) terjedő potenciáltartomány bármely elektródpotenciálján végezve a passzív oxidréteg kialakítását - elősegíti az 1-foszfono-oktán megkötődését. Kimutattam, hogy a passzív oxidréteg nanokristályos szerkezete a foszfónátos kezelés hatására átalakul. A nanoszemcsék alakja módosul, mivel a nanokristályok élein a foszfónátréteg kialakulásával párhuzamosan fémoldódás megy végbe [K1, K2, K5].

3. Monomolekuláris vastagságú foszfonátréteg kialakulását bizonyítottam az előzetesen passzívált polikristályos vasfelületen az 1-foszfono-oktán oldatban történő kezelés során [K1].
4. Megállapítottam, hogy korrózió közegben az előzetesen passzívált polikristályos vasfelületen kialakított monomolekuláris foszfonátréteg korrózióvédő hatással (>98%) rendelkezik, amely a réteg sűrű és tömör szerkezetét igazolja [K1].
5. Elsőként sikerült monomolekuláris vastagságú foszfonátréteg kialakulását nyomon követnem az 1-foszfono-oktán vizes oldatában a modellfelületként használt atomi léptékben sík csillámon. Igazoltam a foszfonát fejcsoport és a hordozófelület közötti erős kölcsönhatás kopásállósági vizsgálat során. Az 1-foszfono-oktán molekulák hexagonális illeszkedését figyeltem meg csillám felületén [K4].
6. Amorf vas megjelenését tapasztaltam kis energiájú Ar ionokkal történt bombázás hatására vas felületére párologtatott ⁵⁷Fe vékonyrétegekben. Ez meglepő, mert korábban csak nagy energiájú ionokkal történt besugárzással vagy szonokémiai úton sikerült az amorf vas előállítása. Az amorf vas relatív mennyiségének az előzetes passzíválás és a foszfonátréteg kialakulásának hatására bekövetkező csökkenése azt jelzi, hogy az amorf vas jóval reakcióképebb a kristályos vasnál [K2, K3].

IV. Felhasználási lehetőségek az iparban

A doktori értekezésemben bemutatott eredmények hozzájárulnak hatásos korrózióvédelmi eljárások ipari alkalmazásának sikeréhez. A rendezett, tömör és stabil szerkezetű önszerveződött rétegeknek számos korrózióvédelmi alkalmazása merülhet fel. Korróziógátló és tapadást növelő tulajdonságaik miatt felhasználhatók az átmeneti korrózióvédelemnél illetve festési eljárások felület-előkészítésénél.

V. Az értekezés anyagához kapcsolódó publikációk

Tudományos folyóiratban megjelent dolgozatok:

- K1. A. Paszternák, I. Felhősi, Z. Pászti, E. Kuzmann, A. Vértes, E. Kálmán: „**Surface analytical characterization of passive iron surface modified by alkyl-phosphonic acid layers**”, *Electrochimica Acta*, 55 (3), 2010, 804–812
[Imp. f.: 3,078 (2008)]

K2. A. Paszternák, S. Stichleutner, I. Felhősi, Z. Keresztes, F. Nagy, E. Kuzmann, A. Vértes, Z. Homonnay, G. Pető, E. Kálmán: „**Surface modification of passive iron by alkyl-phosphonic acid layers**”, *Electrochimica Acta*, 53 (2), 2007, 337-345

[Imp. f.: 2,848]

K3. E. Kuzmann, S. Stichleutner, Z. Homonnay, A. Vértes, A. Paszternák, F. Nagy, I. Felhősi, G. Pető, J. Telegdi, E. Kálmán: „**Amorphous iron formation due to low energy heavy ion implantation in evaporated ⁵⁷Fe thin films**”, *Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry*, 277, 2008, 699-702

[Imp. f.: 0,659]

K4. A. Paszternák, A. Pilbáth, Z. Keresztes, I. Felhősi, J. Telegdi, E. Kálmán: „**Atomic force microscopy studies of alkyl-phosphonate SAMs on mica**”, *Materials Science Forum*, 589, 2008, 257-262

[A kiadvány utolsó mért imp. f.: 0,399 (2005)]

K5. A. Paszternák, I. Felhősi, Z. Keresztes, E. Kálmán: „**Formation and structure of alkyl-phosphonic acid layers on passive iron**”, *Materials Science Forum*, 537-538, 2007, 239-246

[A kiadvány utolsó mért imp. f.: 0,399 (2005)]

Tudományos könyv részletei:

K6. **Bevezetés a nanoszerkezetű anyagok világába**, Csanády Andrásné, Kálmán Erika, Konczos Géza (szerk.), MTA Kémiai Kutatóközpont – Eötvös Kiadó, Budapest, 2009

III.2.3. fejezet: Kálmán Erika, Felhősi Ilona, Paszternák András:

Önszerveződő rendszerek, 96-100. oldal

IV.1.7. fejezet: Kálmán Erika, Nagy Péter Miklós, Paszternák András:

Pásztázó tűszondás módszerek, 172-182. oldal

Konferencia kiadvány:

K7. A. Paszternák, I. Felhősi, Z. Pászt, E. Kuzmann, A. Vértes, J. Telegdi, E. Kálmán: “**Surface analytical characterization of alkyl-phosphonate thin layers on passive iron surface**”, EUROCORR 2008, Edinburgh, Egyesült Királyság, 2008. szeptember 7-11. konferencia kiadvány (CD)

Előadások:

E1. Paszternák András*, Szabó Imola, Keresztes Zsófia, Felhősi Ilona, Kálmán Erika: „**Monorétegek vizsgálata pásztázó tűszondás mikroszkóppal**”, PhD hallgatók anyagtudományi napja VIII., Veszprém, 2008. november 27.

E2. J. Telegdi*, L. Románszki, A. Paszternák, É. Pfeifer, T. Keszthelyi, E. Kuzmann, A. Vértes, E. Kálmán: „**Special hydrophobic nanocoatings for controlling corrosion and microbial adhesion**”, 7th International Symposium on Electrochemical Micro and Nano System Technology, Ein Gedi, Izrael, 2008. szeptember 15-18.

E3. A. Paszternák, I. Felhősi, Z. Pásztai, E. Kuzmann, A. Vértes, J. Telegdi*, E. Kálmán: „**Surface analytical characterization of alkyl-phosphonate thin layers on passive iron surface**”, EUROCORR 2008, Edinburgh, Egyesült Királyság, 2008. szeptember 7-11.

E4. Paszternák András*, Felhősi Ilona, Pásztai Zoltán, Stichleitner Sándor, Kuzmann Ernő, Nagy Ferenc, Vértes Attila, Pető Gábor, Kálmán Erika: „**Funkcionális vékonyrétegek jellemzése felületvizsgálati- és felületanalitikai módszerekkel**”, XI. Kémia Doktori Iskola, Mátrafüred, 2008. április 21-22.

E5. Paszternák András*, Stichleitner Sándor, Felhősi Ilona, Keresztes Zsófia, Pásztai Zoltán, Kuzmann Ernő, Nagy Ferenc, Vértes Attila, Pető Gábor, Kálmán Erika: „**Korrózióvédő vékony szerves rétegek jellemzése felületanalitikai és felületvizsgálati módszerekkel**”, PhD hallgatók anyagtudományi napja VII., Veszprém, 2007. november 28.

E6. Paszternák András*, Stichleitner Sándor, Felhősi Ilona, Keresztes Zsófia, Pásztai Zoltán, Kuzmann Ernő, Nagy Ferenc, Vértes Attila, Pető Gábor, Kálmán Erika: „**Alkil-foszfónát korrózióvédő rétegének vizsgálata passzívált vas felületén**”, MTA KK Kutatóközponti Tudományos Napok, Budapest, 2007. május 23.

MTA Kémiai Kutatóközpont Ifjatal Kutatói Díj 2007

E7. Paszternák András*, Felhősi Ilona, Keresztes Zsófia, Nagy Péter, Kálmán Erika: „**A pásztázó tűszondás mikroszkópia alkalmazása önszerveződő molekulák rétegeivel módosított felületek vizsgálatára**”, X. Kémia Doktori Iskola, Mátraháza, 2007. május 7.

E8. Felhösi Ilona*, Keresztes Zsófia, Telegdi Judit, Kármánné Herr Franciska, Pilbáth Aranka, Paszternák András, Kálmán Erika: „**Foszfónát vékonyrétegek kialakulása és korrózióvédő hatása vas felületen**”, MTA Elektrokémiai Munkabizottság, Budapest, 2007. január 22.

E9. Paszternák András*, Keresztes Zsófia, Nagy Péter, Felhösi Ilona, Kálmán Erika: „**Fémfelületek módosításának nyomonkövetése pásztázó tiszondás módszerekkel**”, MTA Elektrokémiai Munkabizottság, Budapest, 2007. január 22.

E10. E. Kálmán, I. Felhösi, A. Paszternák, J. Telegdi*: „**Passive iron surface modified by phosphorous derivative**”, The International Conference on Technological Advances of Thin Films & Surface Coatings ("Thin Films 2006"), Singapore, 2006. december 11-15.

E11. Paszternák András*, Stichleutner Sándor, Felhösi Ilona, Nagy Ferenc, Keresztes Zsófia, Kuzmann Ernő, Vértes Attila, Kálmán Erika: „**Passzívált vas felületének módosítása alkil-foszfónatokkal**”, PhD hallgatók anyagtudományi napja VI., Veszprém, 2006. november 14.

E12. Paszternák András*: „**Funkcionális nanobevonatok – 3. féléves kutatási beszámoló**”, ELTE Kémia Doktori Iskola, Budapest, 2006. november 11.

E13. A. Paszternák, S. Stichleutner, F. Nagy, I. Felhösi, E. Kuzmann, A. Vértes, Z. Keresztes, E. Kálmán*: „**Surface modification of passive iron by alkyl-phosphonic acid layers**”, The 57th Annual Meeting of the International Society of Electrochemistry, Edinburgh, Egyesült Királyság, 2006. augusztus 27 - szeptember 1.

E14. E. Kuzmann*, S. Stichleutner, Z. Homonnay, A. Vértes, K. Havancsák, C. Tosello, G. Principi, O. Doyle, C. Chisholm, M. El-Sharif, A. Paszternák, F. Nagy, I. Felhösi, E. Kálmán: „**Mössbauer investigations of amorphous iron formation due to heavy ion irradiation**”, Sixth Workshop on Mössbauer Spectroscopy, Seeheim, Németország, 2006. június 7-11.

E15. Paszternák András*, Felhösi Ilona, Keresztes Zsófia, Kálmán Erika: „**Foszfónát réteg képződési kinetikájának tanulmányozása atomi erőkroszkóppal**”, IX. Kémia Doktori Iskola, Tahi, 2006. április 24-25.

E16. Paszternák András*, Felhösi Ilona, Keresztes Zsófia, Kálmán Erika: „**Szerves védőréteg kialakulásának és szerkezetének tanulmányozása passzívált vas felületen**”, PhD hallgatók anyagtudományi napja V., Veszprém, 2005. november 21.

E17. Paszternák András*, Felhősi Ilona, Keresztes Zsófia, Kálmán Erika: „**Alkil-foszfonát réteg kialakulásának és szerkezetének tanulmányozása passzívált vas felületen**”, V. Országos Anyagtudományi Anyagvizsgálói és Anyaginformatikai Konferencia és Kiállítás, Balatonfüred, 2005. október 9-11.

E18. A. Paszternák, I. Felhősi, Z. Keresztes, E. Kálmán*: “**Surface modification of passive iron by self-assembled monolayer**”, The 56th Annual Meeting of the International Society of Electrochemistry, Busan, Korea, 2005. szeptember 26-30.

E19. I. Felhősi, A. Paszternák, T. Rigó, Z. Keresztes, A. Pilbáth, J. Telegdi, E. Kálmán*: “**Interfacial studies on SAM and LB nanolayers of alkyl-phosphonate**”, 29th International Conference on Solution Chemistry, Portorož, Szlovénia, 2005. augusztus 21-25.

E20. Paszternák András*, Felhősi Ilona, Keresztes Zsófia, Kálmán Erika: „**Szerves vegyületek adszorpciója passzívált vas felületen**”, VIII. Kémia Doktori Iskola, Tahí, 2005. május 5-6.

Poszterek:

P1. A. Paszternák*, I. Felhősi, Z. Keresztes, E. Kálmán: „**Atomic force microscopy studies of alkyl-phosphonic acid layers on different substrate**”, Seeing at the Nanoscale VI, Berlin, Németország, 2008. július 9-11.

P2. A. Paszternák*, A. Pilbáth, Z. Keresztes, I. Felhősi, J. Telegdi, E. Kálmán: „**Atomic force microscopy studies of alkyl-phosphonate SAMs on Mica**”, Nanotechnológia mint az innováció egyik hajtóereje Konferencia, Budapest, 2007. november 14.

P3. A. Paszternák*, Z. Pásztí, I. Felhősi, E. Kálmán: „**Passive iron surface modified by alkyl-phosphonate SAMs**”, Nanotechnológia mint az innováció egyik hajtóereje Konferencia, Budapest, 2007. november 14.

P4. A. Paszternák*, A. Pilbáth, Z. Keresztes, I. Felhősi, J. Telegdi, E. Kálmán: „**Atomic force microscopy studies of alkyl-phosphonate SAMs on Mica**”, VI. Országos Anyagtudományi Konferencia, Siófok, 2007. október 14-16.

VI. Országos Anyagtudományi Konferencia – „Legjobb poszter” díj a szakmai zsűri döntése alapján 2007

P5. A. Paszternák*, Z. Pászti, I. Felhősi, E. Kálmán: „**Passive iron surface modified by alkyl-phosphonate SAMs**”, HUNN – Hungarian Network of Excellent Centers of Nanosciences, II. Nanotechnológiai Tudástranszfer, Budapest, 2007. október 11.

P6. A. Paszternák*, Z. Pászti, I. Felhősi, E. Kálmán: „**Passive iron surface modified by alkyl-phosphonate SAMs**”, 12th European Conference on Applications of Surface and Interface Analysis, Brüsszel, Belgium, 2007. szeptember 9-14.

P7. A. Paszternák*, I. Felhősi, Zs. Keresztes, E. Kálmán: „**Alkyl-phosphonic acid layer formation on passive iron surface**”, 6th International Symposium on Electrochemical Micro and Nano System Technology, Bonn, Németország, 2006. augusztus 22-25.

P8. A. Paszternák*, Z. Keresztes, I. Felhősi, A. Pilbáth, E. Kálmán: „**Formation and structure of self-assembled monolayers of alkyl-phosphonate on mica**”, Nano-Chemistry Workshop of COST Chemistry Action D19 “Chemical Functionality Specific to the Nanometer Scale”, Koç University, Isztambul, Törökország, 2005. szeptember 1-4.